

Keelenõu sai 50 aastat vanaks

Juubilaril küsitles Maris Jõks, küsimustele vastas eesti keele instituudi vanemkeelekorraldaja Maire Raadik, keelenõuandja alates 1986. aastast.

- **Palju õnne juubilarile! Millal on õigupoolest keelenõu täpne sünnikuupäev ja kuidas sündis idee hakata Eestis telefoni teel keelenõu andma?**

Aitäh õnnesoovide eest! Oleme keelenõuande sünnikuupäevaks pidanud 12. augustit 1966, sest sel kuupäeval hakati keelenõuküsimusi korralikult päevikusse kirja panema. Need päevikud on kõik ka siiani kenasti alles. 2003. aastast alates sisestame nõuandeid elektroonilisse andmebaasi, nii et päeviku pidamine on asendunud andmebaasi pidamisega.

Tegelik nõuandmine algas siiski varem. 1947. aastal asutati keele ja kirjanduse instituut (alates 1993. aastast eesti keele instituut) ning kuigi seda kuskil avalikult välja ei kuulutatud, sai instituudist muu hulgas koht, kuhu inimesed hakkasid oma keeleküsimustega pöörduma. Esiotsa vastasid küsimustele instituudi sõnaraamatute sektori töötajad Ernst Nurm, Magnus Kindlam, Erich Raiet ja Rein Kull, hiljem, kui instituudis loodi terminoloogia- ja õigekeelsussektor, sai keelenõuanne selle osakonna tööks. Instituut ei olnud ka ainus koht, kust abi otsiti. Nõu andsid vajaduse korral ka näiteks uudiste agentuur ETA ning ajakirjanike liidu keele- ja tõlkeseptsioon, ajakirja Keel ja Kirjandus toimetus ning „Eesti entsüklopeedia“ toimetus.

- **Nimetasite juba nelja keelenõuandjat. Kas olete kokku arvanud, kui palju on üldse neid inimesi, kes on aastate jooksul nõu andnud?**

Täpset arvu ei oska küll öelda. On neid, kes on nõu andnud pidevalt, ja on ka neid, kes on seda tööd teinud juhuslikumalt. Kui sirvida esimesi

keelenõupäevikuid kuuekümnendatest aastatest, hakkab silma neli nime: Rein Kull, Tiiu Erelt, Kristjan Torop ja Rudolf Karelson. Hiljem lisandusid nõuandjate hulka Elli Riikoja, Aino Admann, Irja Rohila. Praegu annavad telefoni teel nõu Peeter Päll, Tiina Leemets, Tuuli Rehemaa, Maire Raadik ja Sirje Mäearu, meilidele vastavad Argo Mund ja Tuuli Rehemaa, eurokeele kohta annavad vajaduse korral nõu ka Katrin Hallik ja Katre Kasemets.

Keelenõuandjate tugiisik oli mitu aastakümnet Henn Saari. Kui oma pea enam ei võtnud ja lähimatelt kaasvõitlejatelt ka abi ei saanud, siis tuli minna Henn Saari jutule. Temalt sai alati vastuse, mõnikord kohe, mõnikord päeva-paari pärast, kui asi nõudis põhjalikumat uurimist. Henn Saari võttis aeg-ajalt ette ka keelenõupäevikuid lugeda ja sissekandeid õpetlike märkustega täiendada. Kui küsiti nõu vene keele kohta, aitasid instituudi vene-eesti sõnastiku töörühma liikmed Anne Romet, Tiiu Lagle, Maimu Liiv, Helle Leemets, Asta Õim, Nelli Melts, Enn Veskimägi.

- **Sageli võib kuulda, et võrreldes näiteks nõukogude ajaga suhtume praegu eesti keelde, s.o õigekeelsusesse, hooletumalt – mida edasi, seda hullemaks pidavat asi minema. Ometi pöörduakse keelenõu poole iga aastaga aina rohkem. Huvitav on see tendents sellegi poolest, et internet on ju õigekeelsusallikaid täis, ja ikka küsitakse nõu teilt. Kuidas seda seletate?**

Keelenõuande algusaastatel oli töömaht mõõdukas, näiteks 1967. aasta kokkuvõttest on lugeda, et juunis ja juulis on helistatud 39, augustis 29, septembris 44, oktoobris 37, novembris 60 ja detsembris 46 korda. Praegu tuleb päevas keskmiselt 30 kõnet, kõnerohkeim päev on olnud 22. märts 2004, kui helistati kokku 71 korda. 2004. aastal tuli telefoninõuande kõrvale meilinõuanne ning see on kõnede arvu pisut kahandanud. Meilirohkeim päev on olnud 21. märts 2016 – kokku 32 meili. Telefonikõnede arv on nüüdseks jäänud püsima aastas kuue tuhande piirile, meilinõuannete arv läheneb kolmele tuhandele. Viimase kümne aasta jooksul ehk 2006–2015 on eesti keele instituudi keelenõuande poole telefoni ja meili teel pöördu tud kokku 86 111 korda ehk keskmiselt 8600 korda aastas.

Miks ikkagi helistatakse või kirjutatakse? Arvan, et üks põhjus võib olla ka see, et asjatundjaga arutamine on nii-öelda viimase instantsi tõde. On selliseid küsijaid, kes on juba ise õigekeelsusallikaid vaadanud, kuid tahavad lihtsalt kinnitust, et on kõigest õigesti aru saanud. On muidugi

ka neid, kellele reegel on jäänud arusaamatuks või kes ei ole osanud või tahtnud ise kuskilt järele vaadata. Kuivõrd keelenõuandjad on ise ühtlasi õigekeelsusallikate koostajad, on nõuküsimiselt saadud info väga väärtuslik: kui ikka hulk inimesi mõnest reeglikohast aru ei saa, tuleb vaadata, kas saab sõnastada lihtsamalt või selgemalt.

- **Keelenõu küsimiseks võib teile helistada või saata e-kirja. Telefonile vastaja töö on küllap vist pingeline. Kuidas näeb välja üks tavaline tööpäev ja kas on ka midagi tipptunni taolist, mõni kindel nädalapäev või kellaeg? Kuidas toimite e-kirjadega: kas vastate kohe või jätate midagi järgmiseks päevaks?**

Päevad on natuke erinevad, minu keelenõupäev on neljapäev ja see oli aastaid suhteliselt rahulik, vähem küsijaid. Kolmapäev on nädala keskpaik, siis tehakse hoolega tööd ja tuleb ka rohkem küsimusi, reede on nädalalõpp ja siis püütakse ka kõik, mis vaja, veel ära küsida.

Keelenõuande tööpäev kestab üheksast viieni, lõuna on kaheteistkümnest üheni, esimesed kõned tulevad juba enne üheksat. Tipptunnid on vast hommikul kümnest kaheteistkümmeni ja pärast lõunat kahest neljani. See, kui kaua kõnele vastamine aega võtab, oleneb nii küsijast kui ka küsimusest. Inimeste soovid on erinevad, mõni ei taha pikka juttu, vaid selget ja konkreetset vastust, mõni soovib kuulda põhjendust ja ehk isegi arutleda. Keelenõuandja peab küsija soovid ära tabama ja vastavalt käituma. Pingeline on see töö siis, kui kõned satuvad tulema kohe üksteise järel, nii et ei jõua veel eelmist küsimust kirja panna, kui tuleb juba hakata järgmisele vastama. E-kirjadele püüame vastata võimaluse korral päeva-paari jooksul, kuid mõni raskem küsimus võib siiski nõuda ka rohkem aega. Meie töö on korraldatud nii, et meilidele vastab kaks inimest, kumbki nädala korraga, telefoninõu andja samal ajal harilikult meilidele ei vasta.

- **Oletan, et osa helistajaid-kirjutajaid ütleb ka, millega seoses keeleküsimus on tekkinud. Kui palju pöörduvad oma töös tekkinud probleemidega teie poole näiteks õpetajad, tõlkijad, toimetajad ja kui palju on neid, kes puhtalt uudishimust tahavad teada, kuidas on õige?**

Ülekaalus on kindlasti need, kes tööasju ajavad, kuid tuleb ette ka lihtsalt uudishimulikke. Nemad tunneme ära sellest, et tihtipeale ütlevad nad

alustuseks: vaidlen siin oma kolleegidega. Keelenõuandjal tuleb siis oma arvamus öelda ja emma-kumma poole kasuks otsus langetada. Küsija on väga õnnelik, kui temal juhtus õigus olema, või õnnetum, kui mitte. Aga enamasti võetakse ka kaotust mehiselt, sest ollakse jälle teadmise võrra rikkam. Muide, seda oleme ka tähele pannud, et kui küsija alustuseks ütleb, et tal on üks väga rumal küsimus, siis on see enamasti väga asjalik või isegi päris raske küsimus.

- **Kas teil on ka mõni stammküsija, kelle juba häälest ära tunnete?**

On ikka. Mõni neist helistab peagu iga nädal, mõni harvem. Meie stammkundede hulgas on keeleteoimetajaid, tõlkijaid, õpetajaid, riigiametnikke ja ka paar patendivolnikku. Mõne küsijaga on olnud õnne ka silmast silma kohtuda, näiteks oli mul paari aasta eest tore juhtum, kui keelenõuandlas käis külas elupõline eesti keele õpetaja Boris Kivik, sellal 94-aastane, kuid uskumatult nooruslik ja keeleasjadega äärmiselt hästi kursis.

- **Kas ja kui palju paluvad teie abi inimesed, kelle emakeel ei ole eesti keel?**

Neid on, kuigi mitte just väga palju. Mõni harv on selline, kes eesti keelt rääkida ei tihka, enamik aga ajab oma jutud eesti keeles, olgu suurema või väiksema aktsendiga. Küsimusi on mitmesuguseid, kuid sagedamini palutakse abi eesti keelde tõlkimisel ja sihitise käände valikul ning peale vastuse soovitakse harilikult ka selgitust, miks on õige nii või teisiti.

- **Milline eesti keele valdkond näib tekitavat kõige rohkem probleeme: sõnavara, vormimoodustus, õigekiri vm?**

Me ei ole valdkonniti statistikat teinud, aga tunde järgi pakun, et ju see vist õigekiri on: suur ja väike algustäht, kokku-lahkukirjutus, kirjavahemärgid. Tegelikult küsitakse ikka kõige kohta ja selle, mis on eestlasele eesti keele kasutamisel raske, võtab keelenõuande kogemuse najal päris hästi kokku 2016. aastal ilmunud „Õigekirjaspikker”.

- **Paljudele keeleküsimustele suudab keelenõu vastata muidugi une pealt ja vastust „ei tea” te endale ilmselt lubada ei saa. Ent kui näiteks telefonile vastaja paugupealt midagi öelda ei oska, siis kust ta vastust otsima hakkab? Kas on ette tulnud, et mõni küsimus on nii**

keeruline või puudutab mingit uut keelenähtust, et vastus jääbki ebalevaks?

Kui vastust peast ei tea, tuleb vaadata sõnastikke – keelenõuandjad on ise muide ühed usinamad ÕS-i kasutajad – või käsiraamatuid, otsida infot keelenõu ja muudest andmebaasidest, pidada nõu teiste keelenõuandjatega, paluda abi keeleuurijailt.

On küsimusi, kus valmis vastust ei ole ühestki sõna- ega käsiraamatust võtta ja keelenõuandjail tuleb see endal välja mõelda. Toon kaks ette näidet ajaloost. 5. aprillil 1968 on sideministeerium keelenõuandest küsinud, kuidas kirjutada Kiek in de Kök vene keeles, st kas sidekriipsudega või ilma. Erich Raiet, Ernst Nurm ja Rein Kull on koos otsustanud, et normaalsem on sidekriipsuline kirjutusviis. 15. septembril 1988 on kultuuriministeeriumi probleemi lahendanud lausa neli nõuandjat koos: Rein Kull, Henn Saari, Tiiu Ereht ja Peeter Päll. Ministeerium on soovinud teada, kas kirjutada „Siin töötas .. kool” (tahvlile, kui maja veel olemas) ja „Siin asus .. kool” (mälestuskivile kunagisse asukohta), keelenõuandjad on soovitanud mõlemal juhul neutraalset „Siin oli .. kool” .

Kui on näha, et vastuse otsimine võtab rohkem aega, palume küsijal jätta oma kontaktandmed, et hiljem tagasi helistada või meil saata. Üks rühm küsimusi, kus harva õnnestub kohe vastus anda, on need, kui soovitakse sõna uue mõiste tarvis.

- **Kui tihti juhtub, et helistaja või kirjutaja ei tahagi õigupoolest midagi küsida, vaid avaldada oma arvamust mõne uue sõna, muudetud normingu vm keeleseiga kohta? Või ei oodata mitte vastust küsimusele, vaid pigem kinnitust oma arusaamale? Kas tuleb ka ette, et teie antud vastusega ei olda rahul, ja kuidas siis toimite – kas püüate küsijat veenda, laskute vaidlusesse?**

Kui küsija alustab oma juttu sõnadega „Kuulasin just raadiot” või „Lugesin just ajalehest, et ...”, siis võib olla enam-vähem kindel, et ta soovib oma seisukohtadele kinnitust. Need inimesed on harilikult hea keeletajuga ja kui nad on märganud kehva või küündimatut keeletarvitust, siis nad helistavadki meile. Kuulame nad ära, kinnitame nende usku, vahel soovime ka helistada otse mõnele ajakirjanikule, kes kriitikat on väärinud.

Neid, kes vastusega rahul ei ole, püüame loomulikult veenda. Keele-
nõuanne on ju õigupoolest elukestva õppe – ehk pidevõppe, nagu me ise

oleme soovitanud öelda – osa, me jätkame sealt, kus kool lõpetab. Muidugi on palju küsimusi selliseid, millele koolist ei peagi vastust saama, kuid väga palju on siiski ka neid küsimusi, mis puudutavad põhikoolis õpitavat.

- **Miks need teadmised siis koolist külge pole hakanud?**

Keelenõuandest küsiti kord, kuidas kirjutada *Panameerika autotee* ja *Siiditee*. Selgus, et neljanda klassi töövihikus (ilmunud 2007) oli harjutus, kus laps pidi alla joonima nimed, mis tuleb kirjutada suure tähega. Laused, millest laps pidi nimed leidma, olid järgmised: „Maailma pikim tee on panameerika autotee. Selle pikim haru ulatub alaskast tšiilini. 2. sajandil enne kristust rajati siiditee, mida mööda toodi kaupu hiinast euroopasse.”

Kas neljanda klassi laps ikka peab teadma, kuidas kirjutada *Panameerika* ja *Siiditee*? Või *Emajõe ööbik* ja *Tuhande Samba* saal? Kirjutajatel üldiselt on neid teadmisi küll vaja ja sellepärast on need näited antud ka õigekirjareeglistikes, kuid õpikute ja töövihikute koostajad peaksid saama võitu kiusatusest kõiki neid näiteid õppevahendites kasutada. Raisates liiga palju aega ja jõudu finessidele, ei suuda õppija enam omandada põhireeglit.

- **Keelenõust saab alati õige vastuse – kas on nii? Kas pole kunagi juhtunud, et keelenõu on eksinud, st hiljem küsimust ja vastust analüüsid avastanud, et tulnuks vastata teisiti? Kui jah, siis mida sellisel juhul ette võtate?**

Eksimusi võib ikka juhtuda, eriti väiksemate kogemustega nõuandjail. Telefoniküsimust me harilikult enam kätte ei saa, et viga parandada, aga meie andmebaasi läheb kõik kirja ja edaspidi sama viga loodetavasti enam ei tehta. Mõnikord võib viga tulla ka teistpidi: nõuandja vastab küll kõik õigesti, aga küsija saab miskipärast aru valesti – nagu telefonimängus. Omaette küsimus on need juhtumid, kus saabki vastata mitut moodi: kui küsida näiteks kahe eri nõuandja käest mõne nimisõna kokku-lahkukirjutust, andes ühele vastajale põhjaliku konteksti ja teisele vaid konkreetse sõna, võibki saada erineva vastuse. Nõu küsides tuleks seetõttu ikka ka konteksti seletada.

Eesti keele instituudi keelenõuandlane on eeskätt keeleline esmaabi ja sellena tuleks teda ka võtta. Nagu kiirabi ei asenda haiglaravi, nii ei saa ka keelenõuandelt nõuda kõigi eesti keele hädade ja puuduste kohest ja kiiret kõrvaldamist. Aga me teeme, mis me suudame.